

XIV Miejska Konferencja w Tarnowie:

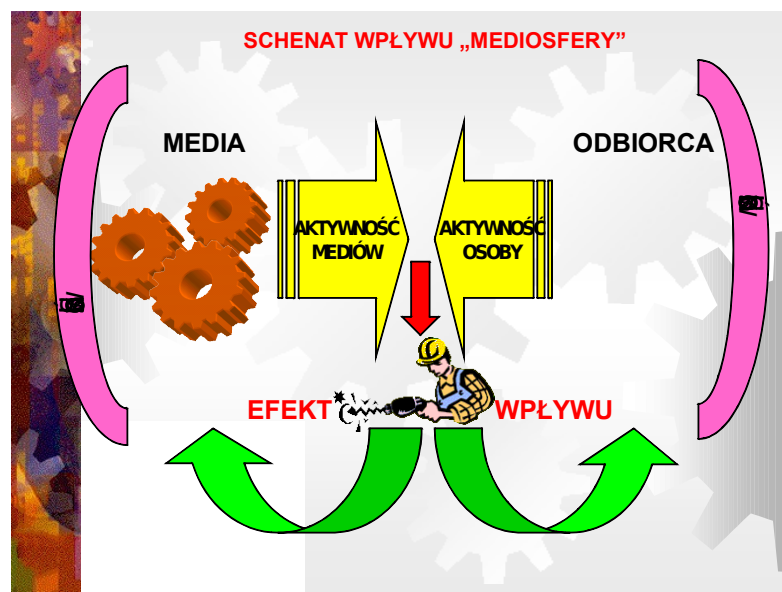
Cyberprzestępstwo - nowym wyzwaniem wychowawczym.

dr Waław Srebro

Cyberprzemoc – pokrętna droga poszukiwania szczęścia.

Kiedy mówimy cyberprzemoc to, **kogo** lub **co** mamy na myśli? Czy mamy do czynienia, ze złożonym systemem i zarazem mechanizmem wpływu medialnego, którego konsekwencją są akty przemocy w cyberprzestrzeni, czy może, z mało skomplikowanym, układem zależności pomiędzy **sprawcą i ofiarą**, efektem, którego jest **proces** doświadczania przemocy? Pytanie, postawione w taki sposób, prowadzi nas do analizy szerszej przestrzeni, możliwych przyczyn, niepokojącego zjawiska, jakim jest przemoc w Sieci.

Jednym z ważniejszych „elementów” tego złożonego układu „mediosfery” czy cyberprzestrzeni, jest nasz uczeń, wychowanek, młody człowiek, nasze dziecko. Do niego to, należy odnieść aktualnie, socjologiczne, psychologiczne i wychowawcze analizy **przyczyn** i **skutków** oddziaływania mediów i cyberprzestrzeni. Przedmiotowe ograniczenia konferencji, pozwalają jedynie na zasygnalizowanie tematów, skupiających się na **motywach** działania sprawców i niektórych okolicznościach, warunkujących odbieranie czy inicjowanie treści przemocowych. Poniższy schemat, przybliży złożoność mechanizmu wpływu mediasfery, w tym cyberprzestrzeni, na pojawianie się i utrwalanie u człowieka określonego zachowania.

XIV Miejska Konferencja w Tarnowie:

Cyberprzestępstwo - nowym wyzwaniem wychowawczym.

W zależności od przyjętej koncepcji psychologicznej człowieka, dyscypliny naukowej czy wykonywanego zawodu, zjawisko cyberprzemocy będzie różnie rozumiane i prezentowane. Jednakże, dla nas, uczestników konferencji nt. **Cyberprzestępstwo – nowym wyzwaniem wychowawczym**, omawiane zagadnienie, powinno prowadzić do praktycznych rozwiązań, skutkujących większym bezpieczeństwem wszystkich użytkowników „mediosfery” zwłaszcza naszych dzieci. Czynnikiem, wpływającym na kształtowanie rzeczywistego bezpieczeństwa, jest szeroko rozumiany mechanizm wewnątrzsterowności. Osoba, posiadająca autonomiczny i wewnętrznie zintegrowany system samoregulacji, inaczej też dojrzałą osobowość, jest mniej podatna na wpływ „mediosfery”. Do czynników występujących po stronie odbiorcy, warunkujących, jakość wpływu, należy w sposób szczególny zaliczyć:

1. Czynniki osobowe: (wzmacniające skuteczność wpływu)

- a. potrzeby psychologiczne (np. potrzeba przynależności do grupy)
- b. chęć ucieczki od szarej, nieatrakcyjnej bądź bolesnej rzeczywistości
- c. zaniżone poczucie własnej wartości
- d. brak samoakceptacji
- e. przeżywana przez odbiorcę nuda i pustka
- f. cechy osobowości
- g. temperament
- h. życie religijne i moralne

2. Czynniki środowiskowe (działanie interakcyjne):

- a. grupy odniesienia (np. grupy rówieśnicze)
- b. kultura
- c. wychowanie
- d. dynamika samych mediów: TV, prasa, Internet (sieć www, e-mail, grupy dyskusyjne, blogi, handel - usługi, wspólnota, gry) telefonia komórkowa, kino, inne.

XIV Miejska Konferencja w Tarnowie: Cyberprzestępstwo - nowym wyzwaniem wychowawczym.

Dzieci i młodzież, pozostająca w naturalnym, rozwojowym procesie kształtowania dojrzałości społeczno-moralnej, jest szczególnie narażona na różnorakie manipulacje medialne, w tym modelowania zachowań przemocowych. Zachowania te, choć przez „mediosferę” są deklaratywnie niepożądane, to jednakże marketingowo, pozostają dobrym towarem do robienia pieniędzy. Zestaw „narzędzi” którymi dysponuje medisfera jest bardzo szeroki. Jedne z ważniejszych metod, wykorzystywanych do wywierania wpływu medialnego na odbiorcach, można opisać w dwóch grupach:

1. Mechanizmy wpływu związane z realizacją funkcji mediów (f. informacyjna; f. opiniotwórcza; f. edukacyjna; f. rozrywkowa):

- a. **Mechanizm podawania wzorców:** np. przedstawianie odbiorcy różnych modeli postępowania.
- b. **Mechanizm nadawania znaczeń:** wiązanie znaczeń dotyczących zdarzeń czy przedmiotów z określonymi emocjami.
- c. **Mechanizm treningu:** powtarzanie czynności powoduje wyuczenie określonych zachowań (np. emocjonalnych)
- d. **Mechanizm prowokacji sytuacji:** stwarzanie lub blokowanie sytuacji wymagającej samodzielnego zaangażowania się odbiorcy do rozwiązania problemu.
- e. **Mechanizm zabawy:** Ekspozycja treści medialnych w kontekście przeżywania, szeroko rozumianej rozrywki (np. satyra, komedia, paragrafy z grupy „show”).

2. Mechanizmy wpływu związane z cechami obszaru wirtualnego:

- a. **Ograniczenie doświadczeń sensorycznych** do tych, które wywołują efekt.
- b. **Płynność tożsamości oraz anonimowość** (nie wiem, z kim się komunikuję; mogę podawać się za kogoś innego itp.)
- c. **Zrównanie statusów** – wszyscy są równi.
- d. **Pokonanie ograniczeń przestrzennych:** Ziemia, jako globalna wioska.

XIV Miejska Konferencja w Tarnowie:

Cyberprzestępstwo - nowym wyzwaniem wychowawczym.

- e. Rozciąganie albo koncentracja **czasu**: Wszystko od zaraz.
- f. **Dostępność** wielu kontaktów: Poczucie wielości wpływów.
- g. Możliwość archiwizowania danych: Zawsze można wrócić i sprawdzić.

W kontekście tak rozbudowanych i wciąż doskonalonych, metod medialnych, wywierania wpływu na odbiorcę, dzieci i młodzież, wyodrębniają się, jako grupa szczególnego zainteresowania, tak dla „mediosfery” jak również dla nas wychowawców. Owa szczególność podyktowana jest między innymi tym, że młody człowiek:

- a. znajduje się w okresie rozwoju psychologicznego (poznawczego, emocjonalnego, moralnego itp.), co czyni go bardziej plastycznym i podatnym na manipulacje.
- b. nie posiada w pełni ukształtowanych umiejętności selekcji, klasyfikowania i wartościowania dostępnych informacji (proces rozwoju społeczno-moralnego pozostaje w trakcie kształtowania).
- c. pozostaje w dynamicznym rozwój psychologiczny, który determinuje stopień percepcji i interpretacji prezentowanych, przez mediosferę treści (np. w odbiorze dziecka, prezentowany materiał medialny ma charakter względnie równorzędny).

Omówione pobieżnie uwarunkowania wpływu medialnego na odbiorcę ukazują nam, jak wiele czynników może mieć wpływ na efekt końcowy, w postaci określonego zachowania odbiorcy, w tym zachowania agresywnego. Analogicznie do tego można przyjąć, że podobny układ czynników, może stanowić swoistą ochronę, przed pojawieniem się i rozwojem takich zachowań.

Jednym z takich czynników, jest adekwatne doświadczanie **szczęścia**, tak przez sprawcę jak i ofiarę. Pojęcie trudne do zdefiniowania, jednakże upragnione i będące motorem wielu zachowań ludzkich. To w imię szczęścia jedni wyrządzali krzywdę innym lub podejmowali się dla nich heroicznych czynów.

Motyw poczucia szczęścia przeplata się z innymi motywami zachowań ludzkich, opisywanych w literaturze, nie tylko psychologicznej. Zastanówmy się pokrótce, co ma **szczęście do cyberprzemocy**.

XIV Miejska Konferencja w Tarnowie:

Cyberprzestępstwo - nowym wyzwaniem wychowawczym.

Dla skutecznego zrealizowania celu, ważną rolę ogra w **kontekst**, w którym, stawiany był sam cel, jak również **okoliczności** i **procedury** jego osiągnięcia. Z podobnym procesem mamy do czynienia w inicjowaniu zachowań przemocowych. We wnioskach raportu, można natknąć się na analizę, przeżywaną przez ofiarę emocji, które z kolei, mogą prowadzić do swoistej zmiany ról, z ofiary na sprawcę przemocy. Ofiara, w dość krótkim czasie, w wyniku przeżywania przykrych emocji, staje się sprawcą. Z odbiorcy wulgaryzmów, epitetów, poniżających obrazów, zmienia się w agresora, świadomie bądź nie, wyrządzającego krzywdę sobie lub drugiej osobie – czyż taka osoba nie czuje się przez ten moment **szczęśliwa**? Czyż nie jest tak jak, mówią sami sprawcy cyberprzemocy, że chcieli wyrównać rachunki, wymierzyć sprawiedliwość, zobaczyć jak to jest, doświadczyć czegoś nowego, przeżyć coś ekscytującego – innego niż marazm i drętwota „dorosłych”? Odpowiedź na to pytanie, może nie być oczekiwana, przez nas wychowawców, gdyż może być jednocześnie swoistym wyrzutem, za to, że nasz wychowanek w naszej „obecności” zaoferował sobie taką formę **szczęścia**. Może również, ta odpowiedź zwiększać świadomość odpowiedzialności (jakże często niewygodną) za tych, którzy jako sprawcy nie mogli liczyć, z naszej strony, na zrozumienie, wsparcie i adekwatną reakcję „zanim doszło do nieszczęścia”. Nie rozstrzygając tych kwestii, warto zadać sobie pytanie, **czy ten młody człowiek, miał alternatywę w przeżywaniu innego rodzaju szczęścia**. Sposobów, bowiem na jego przeżywanie istnieje wiele. Jedną z ciekawszych propozycji podsuwa nam „Ballada o szczęściu”

Był sobie las, zielony las,
a w lesie sejm burzliwy,
bo zwierząt chór prowadził spór,
co znaczy być szczęśliwym.

Więc bury miś, kudłaty miś,
pomedytował krótko:
**szczęśliwym być to miodek pić
i mieć porządne futro.**

Pracować wciąż i piąć się wzwyż -
orzekła mała mrówka,
**a ślimak rzekł: mieć własny dom
z garażem i ogródkiem.**

A polny wiatr, obieżyświat,
przyleciał z końca świata:
**Szczęśliwym być, to znaczy żyć,
nie robić nic i latać!**

XIV Miejska Konferencja w Tarnowie:

Cyberprzestępstwo - nowym wyzwaniem wychowawczym.

Zasepił się posepny sęp
i rzecze zasepiony:
- a czy ja wiem? szczęśliwszy ten,
kto ma silniejsze szpony!

Przyleciał kos i zabrał głos
i rzekł niewiele myśląc:
- szczęśliwym być, to z losu drwić
i gwizdać na to wszystko!

Aż nagle ktoś na pomysł wpadł,
wśród sporów i dociekań:
- a może by, a może tak
zapytać się człowieka?

I właśnie tu, aż mówić wstyd skończyła się ballada,
**bo człowiek siadł, w zadumę wpadł
i nic nie odpowiada.**

Problem postawiony wyżej, nie jest nowy. Zagadnienie pozorowanych i rzeczywistych motywacji doczekało się wielu opracowań i analiz. Dla nas, uczestników tej konferencji, postawiony problem, winien raczej uruchomić dyskusję dotyczącą, bardziej działań profilaktycznych w obszarze wychowawczym, niż prawnym, czy interwencyjnym. Te ostatnie zabezpieczenia doczekały się względnie zintegrowanych opracowań, od rządowego programu ochrony Cyberprzestrzeni RP, po mniejsze opracowania typu poradniki i procedury reagowania kryzysowego.

Przyglądnijmy się, zatem uczestnikowi tej nowej płaszczyzny interpersonalnej, jaka jest cyberprzestrzeń. Dziecko, zanim doświadczy przykrości z powodu sprawienia bólu rówieśnikowi, wcześniej, choćby przez moment, doświadczy „zadowolenia” z wymierzenia kary, np. wiaderkiem w piaskownicy. Analogicznie, osoba dorosła, spełniająca się w różnych rolach społecznych, zawodowych czy rodzinnych odczuwa satysfakcję z podobnej konfrontacji. To, co nas, dorosłych wyróżnia od naszych dzieci, to jedynie większe bogactwo sposobów ich maskowania. Sama reakcja zdaje się być **bardzo podobną i „normalną” na miarę kondycji psychicznej, kulturowej, rodzinnej czy społecznej sprawcy takiego czynu**. Nienormalne są natomiast środki i okoliczności, którymi dysponuje w wyrażaniu własnej frustracji, niezadowolenia, własnego zdania czy dążenia do realizacji przyjętego celu. Przeżywane przez cyberprzestępców przykre emocje, zdają się być podobne do naszych emocji, choć różniące się tym, że są bardziej bezpośrednie, dotkliwiej raniące,

XIV Miejska Konferencja w Tarnowie:

Cyberprzestępstwo - nowym wyzwaniem wychowawczym.

demonstracyjne i pozbawione, jakże wszystkim nam znanych, rozbudowanych form kamuflażu.

Człowiek jest istotą dążącą do **celu**, którym jest, subiektywnie rozumiane **dobro**, inaczej też zwane **szczęściem**. Jak wspomniałem, owo dobro może być różnie rozumiane, podobnie jak pojęcie szczęścia w balladzie.

Ta, wewnętrzna siła dążenia człowieka do dobra, może być rozumiana, w zależności od przyjętej szkoły psychologicznej i koncepcji, jako redukcja napięcia (biostaza, psychostaza czy socjostaza), realizowanie potrzeb, bycie bardziej ludzkim, usensownianie życia itp. Ów cel nadaje kierunek i natężenie określonym zachowaniom, w tym agresywnym. Sprawca inicjując cyberprzemoc oczekuje, mniej lub bardziej świadomie gratyfikacji. Techniki medialne, stanowią jedynie narzędzie do zrealizowania tego celu, Dostępne „narzędzia medialne” utrudnia, albo ułatwia, lub wręcz zachęca młodych ludzi do określonej formy ekspresji. Analogią niech będzie agresja na polu walki. Inaczej, krzywdzi się czy zabija wroga patrząc mu w oczy a inaczej, kiedy jestem tych doświadczeń pozbawiony. Kiedy mogę zza biurka (w białych rękawiczkach), ochroniony przed bezpośrednim odbiorem przykrych, czy wręcz dramatycznych konsekwencji własnego zachowania, zaatakować. Takich możliwości dostarcza nam cyberprzestrzeń. To zaś, co wydaje się być najbardziej niepokojące, to zjawisko redukcji doświadczeń (bodźców), zmniejszające poczucie wrażliwości a w konsekwencji blokujące u sprawcy, naturalne poczucie, żalu, winy, współczucia, odpowiedzialności. Brak tej, wewnętrznej dyspozycji społeczno-moralnej do poznawczo-emocjonalnego reagowania na krzywdę, staje się swoistym przyzwoleniem na inicjowanie i wzmacnianie przez sprawcę zachowań przemocowych. Bardzo często, w dyskusjach na temat przemocy, wskazuje się na problem redukcji kanałów komunikacyjnych, jako jeden z ważniejszych czynników odpowiadających za pojawianie i rozwijanie zachowań przemocowych - podobnie zresztą jak to jest widoczne w uzależnieniach. **Jeżeli otrzymujemy mniej informacji zwrotnych od ofiary własnych zachowań przemocowych, tym mechanizm wzmacniania tych zachowań jest silniejszy.** Zatem, zewnętrzne formy modyfikowania zachowań agresywnych, bez jednoczesnego kształtowania u wychowanka, wewnętrznego mechanizmu sterowania własnymi zachowaniami, przyniesie jedynie skutek w postaci zmian powierzchownych. W dalszym ciągu, tylko już nie na „naszych oczach” młodzież będzie **pokrętnie spełniać się**

XIV Miejska Konferencja w Tarnowie:

**Cyberprzestępstwo - nowym wyzwaniem wychowawczym.
w doznawaniu szczęścia, a kolejne zdobycze techniki dostarczą nowych sposobów
do realizacji tych pragnień.**

Ostatnia myśl, którą pragnę zamknąć (a może otworzyć?) refleksje: Budując parasol ochronny, co jest niewątpliwie priorytetem w walce z cyberprzemocą, zwróćmy uwagę na **budowanie prawidłowych więzi rodzinnych, społecznych i wychowawczych** w relacji do sprawcy cyberprzemocy, co będzie stanowić, naturalną ochronę przed rozwojem zaburzonych zachowań.

Literatura:

1. Chwaszcz J. i in. (2005), *Media, uzależnienia, fakty i mity*. Lublin, wyd. AD, „Gaudium”
2. Lepa A. (2006), *Funkcja logosfery w wychowaniu do mediów*. Łódź, AWŁ
3. Grzywa A. (2006), *Pułapki manipulacji*. Lublin, wyd. Czelej